

Vähäisiä *lisiä*

Kirjoituksia kulttuurista, tutkimuksesta ja
kulttuuriperinnöstä

Säveltävien naisten elämäkerrat esille – Uusi tieto muokkaa sekä historiakuvaamme että tulevaisuutta

6.4.2021, **SKS**

Suomalainen viulisti ja säveltäjä Agnes Tschetschulin kirjoitti keväällä 1891 Lontoosta entiselle opettajalleen Joseph Joachimille Berliiniin: ”Valitettavasti sanotaan, ettei tämä [konsertti]kausi tule olemaan kovin hohdokas. Influenssa on uskollinen vieras monissa perheissä. Suurimmat mittasuhteet epidemian sanotaan saaneen Yorkshiressa: 75 ihmistä tuhannesta kuolee.”

Maailmanlaajuinen pandemia (1889–1891) lamautti kulttuurielämää ja taiteilijoiden toimeentuloa myös 130 vuotta sitten. Historiallisten henkilöiden elämää tutkiessa törmää jatkuvasti tämän kaltaisiin seikkoihin, jotka sitovat menneisyyden ja nykypäivän toisiinsa hätkähdyttävän vahvasti.

Sidos koskettaa erityisellä tavalla tutkiessa aiemmasta historiankirjoituksesta syrjään jääneitä ihmisryhmiä, kuten 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella toimineita säveltäjänaisia. Heidän kirjeidensä, päiväkirjojensa ja muistelmiensa sisältämät kuvaukset siitä, miten vaikeaa on saada naisten säveltämää musiikkia esille, ovat naisten musiikin parissa työskenteleville kivuliaan tuttuja edelleen.

Kansallisbiografiassa on nyt ensimmäistä kertaa julkaistu joukko elämäkerta-artikkeleita 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella syntyneistä säveltäjänaisista Suomen musiikin historiassa. Heistä esimerkiksi Heidi Sundblad-Halme loi värikylläistä, mystissävyistä ja tanssillista orkesterimusiikkia. Laura Netzel sävelsi vuolaasti ja kiehtovan ristivetoisesti virtaavia konserttoja, vokaali- ja kamarimusiikkia. Ida Moberg ilmensi orkesteri- ja kuoromusiikissaan ihmisen henkistä kilvoittelua ja sävelsi Buddhasta kertovan *Aasian valo* -oopperan. Ingeborg von Bronsartin tuotantoon kuuluu useita menestysopperoita ja kasapäin liedejä, Minna von Knorring julkaisi jylhän kohtalokkaita suosikkilauluja. Lilly Kajanus-Blenner sävelsi uudenlaista harppuohjelmistoa ja Agnes Tschetschulin kansainvälisiä viuluhittejä. Sofie Litheniuksen lauluja moni tämänkin tekstin lukijoista osaa hyräillä vaikkei ehkä nimetä säveltäjää.

Säveltäjien ohella *Kansallisbiografiaan* lisättiin elämäkertoja ylipäättään muusikkonaisista, kuten pianisti Selma Kajanuksesta, viulisti Kerttu Wanteesta, laulupedagogi Anna Blomqvistista sekä muusikkosiskoksista Betty, Gustava ja Mina Boijesta. Kajanusta lukuun ottamatta hekin kaikki sävelsivät.

Olemme vasta nyt ymmärtämässä, keitä ovat Fredrika Runebergin, Helene Schjerfbeckin, Edith Södergranin, Minna Canthin ynnä muiden siskot Suomen säveltaiteessa. Tällä hetkellä on käynnissä laajalla rintamalla Suomen ja Itämeren piirin musiikin naishistoriaan liittyviä hankkeita Helsingin yliopiston musiikkitieteessä, Taideyliopiston Historiafoorumissa ja Sibelius-Akatemiassa sekä Åbo Akademin musikvetenskapissa.

Kansallisbiografian uusia artikkeleita Suomen musiikin historian tekijänaisista ovat kirjoittaneet itseni ohella Nuppu Koivisto, Markus Virtanen, Sanna Linjama-Mannermaa, Camilla Hambro ja Ulla-Britta Broman-Kananen. Alkuperäislähteisiin perustuvaa tietoa kaivettiin lukuisten Suomen arkistojen (esim. Kansalliskirjasto, Svenska litteratursällskapetets arkiv, Sibelius-museo, Kansallisarkisto, Helsingin kaupunginarkisto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, Åbo Akademin kirjasto, Taideyliopiston arkisto ja Taideyliopiston Sibelius-

Akatemian kirjasto) ohella monista ulkomaisista arkistoista, erityisesti Saksasta, Ruotsista ja Venäjältä.

Naiset ovat tietenkin aina musisoineet ja säveltäneet, vaikka välillä hyvin erilaisissa sosiaalisissa yhteyksissä ja eri tavoittein kuin miehet. Varhaisin historian tuntema säveltäjä on nainen: Kaksoisvirranmaassa 2200-luvulla ennen ajan laskun alkua elänyt Enheduanna, jonka laulut on kirjoitettu sumerilaisella nuolenpääkirjoituksella. Suomen musiikin historian varhaisia säveltäjiä ovat Naantalin birgittalaisluostarin nunnat 1400–1500-luvulla. Turun Soitannollisessa Seurassa toimi säveltäviä naisia sen varhaisilla kukoistuskausilla 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alkupuolella. Venäjän kuuluisat naisopistot sekä Helsingin valtiollinen ruotsinkielinen tyttökoulu tarjosivat pitkin 1800-lukua monille Suomen suuriruhtinaskunnan säveltäjänaluille korkeatasoista musiikkikoulutusta. Myös ensimmäiset Helsingin Musiikkiopistossa eli nykyisessä Taideyliopiston Sibelius-Akatemiassa esitetyt opiskelijäsävellykset sävelsi nainen: Agnes Tschetschulin.

Monet säveltäjänaiset olivat kosmopoliitteja ja työskentelivät Tukholmassa, Pietarissa ja ylipäätään Itämeren vilkkaassa kulttuuripiirissä – etenkin aikana ennen itsenäistä Suomea. Jotkut loivat uraansa Saksassa, Ranskassa, Britanniassa ja Yhdysvalloissa.

Suomen musiikin historia monipuolistuu ja moniäänistyy, kun siihen sisällytetään kulttuurisesti ja kansallisesti moniulotteisia hahmoja. Sukupuolensa takia näille naisille ei yleensä olisi ollut mahdollistakaan työskennellä kansallisesti arvostetuissa kulttuuri-instituutioissa Suomessa, kuten Helsingin yliopistossa, sinfoniaorkestereissa tai kirkkojen urkuparvilla, vaikka heillä usein oli vähintään yhtä hyvä musiikkikoulutus kuin mieskollegoillaan. Vaihtoehtoiset verkostot ja kulttuuripiirit olivat suuressa maailmassa laajemmat.

Monet 1800-luvun ja 1900-luvun alun muusikkonaiset osallistuivat kansainvälisten yhteiskunnallisten liikkeiden toimintaan. He olivat aktiivisia naisliikkeessä ja tyttöjen koulutuksen kehittämisessä, eläinsuojelussa, köyhäinhoidossa ja

muussa hyväntekeväisyydessä sekä esoteerisissa piireissä. Esimerkiksi Anna Blomqvist oli tyttöjen koulutuksen ja Ida Moberg antroposofisen liikkeen uranuurtaja Suomessa. Tyypillistä oli monien henkisten pyrintöjen ja eri taiteiden harjoittaminen, ja moni muusikkonainen oli samalla kirjailija. Niin ikään moni kuului tunnettuun kulttuurivaikuttajien sukuun. Esimerkiksi Agnes Tschetschulin oli Suomen ja Pohjoismaiden ensimmäisen julkisen ylioppilastutkinnon suorittaneen naisen Maria Tschetschulinin – etevän pianistin ja teatteriharrastajan – pikkusisko. Anna Blomqvist oli tyttöjen koulutuksen ja opettajatarkoulutuksen kehittäjän, taidemaalarinakin tunnetun Elisabeth Blomqvistin pikkusisko. Joukossa on myös useita henkilöitä, joilla on tärkeä sija Suomen sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen historiassa.

Historiantutkimus ei ole vain menneisyyden tutkimusta, vaan menneisyyttä koskeva tieto vaikuttaa nykypäivään ja muokkaa tulevaisuutta. Uusi tieto rakentaa alati käsitystämme siitä, keitä olemme, mistä tulemme ja mihin olemme menossa. Musiikin naistoimijoiden tutkimus myllertää perustavalla tavalla koko historiakuvaamme Suomen musiikista: musiikkiin liittyvistä käytännöistä, instituutioista, toimijoista, verkostoista ja aatteista.

Historiaesitykset ovat maailmankuvia, jotka sisältävät ne ihmiset, jotka katsotaan arvokkaiksi: ne äänet, tarinat ja elämät, joita pidetään kertomisen ja vaalimisen arvoisina. Historiantutkija voi myös pohtia, minkälaista maailmaa hän haluaa olla rakentamassa. Jos nyt *Kansallisbiografiaan* sisällytettyjen säveltäjänaisien kuvia olisi musiikkiopistojen seinillä, sävellyksiä opetusohjelmistoissa ja tietoa kirjoissa, tyttöjä hakeutuisi hanakammin sävellysopeintoihin, koska sitä pidettäisiin ihan tavallisena asiana. Esikuvat ovat ratkaisevia: niiden harteilla seistessä näkee kauemmas.

Lue lisää: [Säveltäjänaisia Kansallisbiografiaan](#)

Susanna Välimäki

Susanna Välimäki on taiteiden tutkimuksen apulaisprofessori Helsingin yliopistossa. Välimäki kuului *Kansallisbiografian*

toimituskuntaan vuonna 2020, jolloin toimitettiin uusia klassisen musiikin tekijöiden elämäkertoja. Parhaillaan hän kirjoittaa elämäkertaa viulisti ja säveltäjä Agnes Tschetschulinista sekä yhdessä Nuppu Koiviston kanssa kirjaa *Sävelten tyttäret: Säveltävät naiset Suomessa pitkällä 1800-luvulla*.

Kansallisbiografian toimituskunta vuonna 2020 oli seuraava: dosentti, yliopistonlehtori **Maarit Leskelä-Kärki** (päätoimittaja ja toimituskunnan puheenjohtaja), professori **Markus Mantere** ja apulaisprofessori **Susanna Välimäki** (asiantuntijajäsenet) sekä toimituspäällikkö **Kirsi Keravuori** ja tutkija **Risto Valjus** (SKS:n ex officio -jäsenet).

Lähteet

- Tschetschulin, Agnes 1891. Kirje Joseph Joachimille 26.5.1891. Staatliche Institut für Musikforschung, Berliini, Saksa.
- Koivisto, Nuppu 2020. Seinät leveällä ja katto korkealla – säveltäjien ”suomalaisuus” musiikin historiankirjoituksessa. *Dynamic interpretations of the past: Exploring the history of performing arts*. Taideyliopiston Historiafoorumin blogi 16.12.2020. <https://blogit.uniarts.fi/en/post/seinat-levealla-ja-katto-korkealla-saveltajien-suomalaisuus-musiikin-historiankirjoituksessa/>
- Välimäki, Susanna ja Nuppu Koivisto 2021. *Sävelten tyttäret: Säveltävät naiset Suomessa pitkällä 1800-luvulla*. Tietokirjan käsikirjoitus.